

ינם אסור בשתייה ומותר בהנאה ע"ש, ומוכח מדבריו שהנוצרים שמאמינים בשיתוף יש להם דין עובדי ע"ז. בכל זאת לפי השיטות שהנוצרים אינן עובדי ע"ז, ויש להם דין של גר תושב, מותר למכור להם נשק כיון שהם שומרים ז' מצות בני נח.

ואף שאין מקבלים גר תושב בזמן הזה (ערכין דף כ"ט), ואין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, כבר נמצא בספר "חמדת ישראל", להגאון ר' מאיר דן פלאצקי בקונטרס גר מצוה, דהא דאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג דין זה כעכו"ם שרוצה להיות גר תושב שצריך קבלה אבל לא בכני נח שלא עבדו ע"ז מעולם ומקיימין ז' מצות לא צריכים קבלה ונעשין גר תושב לענין להחיותו, וכן הוכיח מהרמב"ם, ועיין בכסף משנה בפרק י"א ממאכלות אסורות ה"ז בזה.

והנה כבר הובא בראש דברינו יסוד להתיר מכירת נשק לאותם מעמי העולם שבני ישראל גרים ביניהם, שהנשק משמש גם להגן על בני"י, אכן במדינות של אומות העולם שאין בני ישראל גרים ביניהם אין ההיתר הזה. ויש לברר עוד נקודה מה שנאמר בגמ' שבועות דף ל"ה ע"ב: דאמר שמואל מלכותא דקטלה חד משיתא בעלמא לא מיענשא וכו' האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא ומאיתים לנוטרים את פריו למלכותא דארעא. ברש"י פירש. באנגריא דעבודת המלך, ובתוס', בהוצאה למלחמת הרשות קאמר. ובמהר"ץ חיות כתב: נראה בעיני דשמואל לטעמיה דס"ל בכל מקום דינא דמלכותא דינא עי"ש בדבריו. והנה גם למלכות של אומות העולם נאמרה הלכה זו של דינא דמלכותא דינא, ויוצא שיש להם רשות לעשות מלחמה ואין זה בכלל לא תרצח שגם בני נח מצווין על זה. ובכל זאת אפשר שאין מוכרין להם נשק אפילו נודע שהם צריכים את הנשק למלחמה שאין בזה לא תרצח, כי יש גם חשש שישתמשו בו שלא כפי הדין, כמבואר לעיל. ועדיין צ"ע.

החפירות ליד הכותל המערבי לאור ההלכה

לאור החפירות הארכיאולוגיות סמוך לחומה הדרומית של הר הבית, וסמוך לכותל המערבי, נסתפקתי בזה אם חופר בקרקע המקדש, ועושה בורות שיחין ומערות, אם הוא עובר על לאו דלא תעשו כן לה' אלקיכם.

וצדדי הספק בזה הם. דהא בע"ז מ"ה ע"א אמרינן: עכו"ם העובדים ההרים והגבעות, הם מותרין ומה שעליהם אסורין. ופירש רש"י ז"ל — דמחובר לאו עכו"ם הוא, ולכן מותרין ההרים לזרוע ולחצוב אבנים מהם, דמחובר לא מתסר. ובתוס' שם ד"ה אלהיהם, הקשו על דברי רש"י מהא דקיי"ל דעובדיהם בסיף,

ואם נימא דלאו עכו"ם הוא אמאי עובדיהם בסייף? ומפרשים התוס' בשם ר"ת, דודאי עכו"ם מקרי, ותקרובתם אסורה, ולכן עובדיהם בסייף. והא דדרשינן "ולא ההרים אלהיהם" קאי אאבד תאבדון, כלומר שאין צריך לעקור ההרים, וכיון שבמחובר ליכא עשה דאבד תאבדון אע"ג דאיכא עלה שם ע"ז, יש לומר דבמחובר ליכא לא תעשה דלא תעשון כן דהרי התורה אמרה "אבד תאבדון את כל המקומות האלה לא תעשון כן לה' אלקיכם", ואם במקום שיש מצוה לאבד ע"ז יש לנו על זה לאו שלא לאבד מקומות במקדש, א"כ גם גבי מחובר כמו שלא נכלל באבד תאבדון, אינו נכלל גם בלא תעשון כן לה' אלקיכם. ואם כן אם אדם חפר ברצפת העזרה, אף שדוד קידש הרצפה עד תהום, כמבואר זבחים כ"ד, אף על פי כן ליכא ל"ת דלא תעשון. ובודאי הנותץ רצפה, דהיינו הרובדין, בודאי איכא ל"ת דלא תעשון, כיון דרצפה בעבודה זרה יש בה בודאי עשה דאבד תאבדון, דיש בה תפיסת יד אדם, כמבואר שם בגמ' בע"ז. המנחת חינוך, מצות תל"ז, הביא בשם משנת חכמים שכתב, שהנותץ אבן מהמקדש, חוץ ממה שעוברים בלא תעשה דלא תעשון כן לה' אלקיכם, עוברין גם בעשה ד"מקדשי תראו" מורא מקדש.

והרמב"ם כתב, בפרק א' מבית הבחירה הל' י"ז: וכן הנותץ אבן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם למזבח דרך השחתה לוקה, שנאמר "ונחצתם את מזבחתם וכו'", לא תעשו כן לה' אלקיכם". ובהל' יסודי התורה פרק ו' הל' ז': הסותר אפילו אבן אחת דרך השחתה מן המזבח. מן ההיכל, או משאר עזרות לוקה וכו'. ובכסף משנה כתב שם שאין לתמוה על רבנו שכתב או מן ההיכל או מבין האולם ולמזבח דמשמע דוקא הני, אבל עזרות לא, ובהל' יסודי התורה כתב שגם על העזרות לוקה. וצריכים לומר שהרמב"ם כהל' ביהב"ח סמך על מה שכתב כבר בהל' יסודי התורה, שגם על העזרות, אם סותר אבן אחת לוקה.

ועיין באור שמח, פ"א מהל' ביהב"ח הט"ז, שמביא לשון תוספתא במכות כמ"ש הרמב"ם כאן בבית הבחירה, ולשון ספרי פרשת ראה, כמו שכתב בהל' יסודי התורה שגם על העזרות חייב.

ולפי זה נראה, דדוקא על העזרות וכנ"ל לוקה, אבל על הר הבית בודאי לא יתחייב, אם נותץ אבן משם.

והנה הרמב"ם כתב בהל' בית הבחירה פרק ז': מצוה לירא מן המקדש שנאמר ואת מקדשי תראו, ואי זו היא יראתו — לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שכוּגְלוּ וכו' ואין צריך לומר שאסור לירוק בכל הר הבית, והוא מגמ' ברכות נ"ד. מבואר, דמצות מורא מקדש חלה גם כן על הר הבית, ולפי מה שהבאנו מהמנחת חינוך דגם הנותץ אבן ממקדש עובר בעשה דאת מקדשי תראו דהוא מורא מקדש, נמצא דהנותץ אבן מהר הבית,

אף אם לא יעבור באיסור לאו דלא לעשות כן לה' אלקיכם, אלב מ"מ יעבור על איסור עשה דאת מקדשי תיראו, ודוק.

ולפי זה, יש להוסיף יותר, דאפילו נגיד דחופר בקרקע המקדש ועושה בורות שיחין ומערות ראין איסור לאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם, כיון שמחובר לא נכלל באבד תאבדון, אינו נכלל גם בלא תעשון כן לה' אלקיכם, וזה רק על איסור לאו, אבל מה שנכלל בעשה דמקדשי תראו, מורא מקדש, בזה עובר אם חפר ועשה בורות ומערות במקום המקדש, מטעם שאין כאן מורא מקדש, ועובר בעשה דאת מקדשי תראו.

ולפי זה בחופר על יד הכותל המערבי, שזה חלק מהר הבית, הוא עובר בעשה דאת מקדשי תראו שבזה כלול הר הבית גם כן, כמו שביארתי לעיל. וכן כתב בשו"ת עמק הלכה, חלק א"ח סי' נ"א, שהסביר את הספרי בפרשת "ראה", דלא אמרו אלא בהיכל ועזרה אם נתץ לוקה, ולא בהר הבית, אבל איסורא אית בהו אפילו בהר הבית. והוא הדין לבית הכנסת, לדעת המרדכי, מגילה פרק בני העיר.

והנה הפרי מגדים כמשבצות זהב, לא"ח סי' קנ"ג כתב: דע כי קדושת בית הכנסת ובית המדרש מדרבנן הוא ולא מן התורה, ועיין בר"ן מגילה גבי מתנה במאי תפקע (דף כ"ו ב'), סיים דקדושת בית הכנסת מדרבנן עיי"ש. ובסי' קנ"א כתב: ודע דמורא מקדש מצות עשה הוא, ומב"ם פרק ד' מהל' בית הבחירה, אבל מורא בית הכנסת מדרבנן הוא, "ואהי להם למקדש מעט". ומיהו משום נדר יש לומר דבר תורה הוא, אלא אם כן התנו דאו ליכא משום נדר, ואפי"ה בישובן לא מהני תנאי מדרבנן, ע"כ. ובאשל אכרהם סי' קנ"ב ס"ק ו' כתב: ואני מסופק אם נותץ אבן מבית הכנסת או מבית המדרש, דרך נתיצה והשחתה אם לוקה, דומיא דמקדש, דלא תעשו כן לה' אלקיכם לאו דוקא מקדש, ונפקא מיניה אם מפסל לעדות, וצ"ע עכ"ל.

וביראים סי' ת"ט כתב: מורא מקדש, ויראת מאלקין, צוה בהכנס אדם למקדש או בית הכנסת או לבית המדרש שינהג כהם מורא וכיבוד, דכתיב בפרשת בהר פיני "את שבתותי תשמרו ומקדשי תראו", לא מקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש, פירוש מן הקב"ה. ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש, דתניא בתורת כהנים "והשימותי את מקדשיכם" מקדש מקדשי מקדשיכם, לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואמרינן במגילה פרק אחרון: ואהי לכם למקדש מעט בארצות אשר הדחתים שם, ואמר שמואל בר יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל. למדנו כשאמרה התורה "את מקדשי תראו" בתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל, והמורא מה הוא אינו מפורש במקרא, ופירשו חכמים כל אחד לפי סברתו לפי חומר קדושתו. וכו' עכ"ל.

והאשכול ח"א סי' כ"ד כתב: ויש מי שאומר שאסור לנתוץ ולהרוס דבר

שבבית הכנסת, מה שאינו לצורך בנין, כיון דהשוו חכמים קדושתו למקדש עכ"ל.

ובתועפות ראם כתב דלשיטת היראים אין צריך לומר דהשוו חכמים, כיון דמן התורה הוא כך, וקדושת בית הכנסת זה מן התורה לפי היראים. ובנחל אשכול כתב על היראים הוזה שלא מצא לו חבר דבית הכנסת קדושתו מן התורה יהא, מיהו אף לפי רעת היראים אין קדושתו שוה, כמו שכתב "ופרשו חכמים כל אחד לפי סברתו לפי חומר קדושתו", הרי דאין חומר קדושתו שוה. ולפי זה אין לתפוס על שיטת היראים מהא דתניא בחוספתא דמגילה: אבני היכל ועזרות שנפגמו ושנגממו אין להם פדיון, ואם כן מ"ש בית הכנסת דחלופא וזכינא שרי? וזה מה שהקשה הרמב"ן, והביאו הר"ן במגילה. ומזה הוכיח דאין קדושתו מן התורה, דבאמת לאו לכל דבר שוה בית הכנסת ובית המדרש להד הבית הלשכות ועזרות אע"ג דכולם קדשי מדאורייתא. וכן בתשובות ר' בנימין סי' ו' דקדושת בית הכנסת מדאורייתא. ומה שהוכיח עוד שם הרמב"ן אין יכולים למכור ע"י ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, ואפילו למשתי ביה שכרא שפיר דמי, כתב דזה לא ראיא שהרי אפילו במקדש עצמו אמרינן תמידין שלא הוצרכו לציבור יכולין לשנות, דלכ בית דין מתנה עליהם עיי"ש בדבריו.

עכ"פ ביראים בסי' שס"ו כשמבאר את הלאו דלא תעשו כן לה' אלקיכם הזכיר רק את דברי הספרי פרש"ח "ראה": מנין לנותן אבן מן ההיכל מן המזבח או מן העזרה שהוא עובר בל"ת וכו', ולא הזכיר בית הכנסת, דאע"ג דבית הכנסת קדושתו מן התורה, זה רק לענין מצות עשה של מורא שנאמרה במקדש, ולא לענין לעבור בלאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם. ובמצוה ת"ט לענין המצוה של יראת המקדש, מזכיר גם כן בתי כנסיות ובתי מדרשות שקדושתם מן התורה, ויש עליהם גם מצות עשה לירא מפניהם כמו במקדש. והסברא מחייב לחלק בזה, דאפילו הר הבית לא נתרבה ללאו דלא תעשו כן לה' אלקיכם, וקדושת בית הכנסת ובית המדרש אף דהם מן התורה, אבל לא מקודשים יותר מהר הבית, אבל גבי מצות יראת המקדש דגם הר הבית נתרבה, י"ל דגם בתי כנסיות ומדרשות נתרבו ויש עליהם מצות מורא וכיבוד מן התורה.

בכל זאת מבואר בשיטת היראים דמצות מורא בכתי כנסיות ובהר הבית היא מן התורה. וכמו שכתבתי לעיל, ומפני זה יש לאסור חפירות בהר הבית ועל יד הכותל המערבי, כיון שמבטלים בזה מצות מורא המקדש.

ואולי יש לחלק לפי היראים שהבאתי שיש מדרגות של קדושה, דהמקדש והעזרות נתקדשו בקדושת מחנה שכינה, לכן אסור לנתוח מהם אבן מן התורה, אבל הר הבית אף על גב דנתרבה לדין מצות מורא, זה רק לענין שלא יכנס במנעלים שברגליו, ואסור לרוק, ועוד דברים. אבל לחפור בהר הבית אולי אין איסור עשה. אבל מ"מ הסברא מחייבת כיון שזה מקלקל את

המקום הקדוש, ק"ו שחלה על החופרים מצות מורא, כמו שכתב בעל משנת חכמים.

ואולי נאמר, כיון שחופרים גם ע"מ למצוא שם את השייכות של עם ישראל לארץ הקודש, ולמקום המקדש, וזה כדי להראות לעמים את השייכות ההיסטורית של עם ישראל לארצינו הקדושה, אין זה נקרא חופר דרך השחתה אלא דרך כבוד לעמנו, ומעיד על נצח ישראל. וא"כ אין אפילו איסור לחפור במקדש גופא מטעם שאין זה דרך השחתה, ואין כאן איסור עשה של יראת המקדש, כיון שזה מרים את כבוד ישראל לעיני העולם, ותעודה היסטורית לעמנו, ומעיד על נצח ישראל. וא"כ אין אפילו איסור לחפור בקודש גופא מטעם שאין זה דרך השחתה, וראיה מהרמב"ם בפרק א' מהל' בית הבחירה הל' י"ז, שכתב: וכן הנותץ אבן אחת מן המזבח או מן ההיכל "דרך השחתה" לוקה וכו' ע"כ. אם כן מפורש דהלאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם זה רק דרך השחתה.

וכן הגר"א מוילנא בהגהותיו על ש"ע, א"ח סי' קנ"ב, הביא את הגמ' כ"ב דף ג' ע"ב: ובבא בן בוטא היכי אסביה ליה עצה להורדוס למסתרא לבית המקדש והאמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דברי בי כנישתא אחריתא וכו', והגמ' לא שאלה איך הוא סתר את בית המקדש הא עבר על לאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם. מוכח מזה כיון שהוא סתר על מנת לתקן, ולעשות בנין יותר מפואר אין כאן איסור לאו כלל, וכל שכן שאין איסור עשה של מורא המקדש, כיון שעשה לתקן ולפאר המקדש.

ובדברי המשנת חכמים רציתי לתרץ קושית הבית יצחק, א"ח סי' י', שהעיר על רש"י ערכין דף ר' בלשון שני: שם שלא במקומו לא קדוש, דתנן: היה כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה יגוד ויגנון. ופירש רש"י בלשון שני: לישנא אחרינא, שם שלא במקומו כגון על גבי קורות וכלים — לא קדיש, דלא הוי מקומו אלא על הניר ושיכתוב המקרא עם השם כנתינתו, אבל שם לכדו הוי שלא במקומו ולא קדיש, ע"כ. ואם כן מאי דאיתא בגמ' סוכה נ"ג, בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעא למשטפא עלמא, אמר דוד מי איכא דידיע אי שרי לכתוב שם אחספא ונשדיה כההומא וכו' ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לעשות שלום לכל העולם על אחת כמה וכמה ע"כ. והקשה הבית יצחק לפי שיטת רש"י, למה לדוד הק"ו, כיון דכתב השם אחספא היינו שלא על מקומו ולא קדיש כלל, דאין קדושת שם רק על הנייר וכתיבתו בספר? ומה שלרש"י שם שנכתב על הכלים יגנו, לא הוה אלא מדרבנן, משום בזיון, דלרש"י אין בו קדושה כלל.

אבל לפי משנת חכמים אפשר לומר, דשם שנכתב שלא במקומו אף דלא קדיש כלל לרש"י ואין איסור מחיקת השם, אבל מ"מ עבר על מצות עשה דאח

ה' אלקיך תירא, כנראה מהש"ס סנהדרין גבי מברך את ה' דלמא מכרו, ועובר אפילו שהשם לא נתקדש, כיון שהשם מתבזה אין זה יראת ה' לפיכך יגנו, ולפיכך היה צריך דוד להק"ו. וצ"ע רב בזה.

תשובה להערות

בנוגע לשאלתך על מאמרי בנוגע לחפירות ע"י הכותל המערבי. שאלת, שהחפירות הם חוץ לכותל המערבי, וחוץ להר הבית לצד דרום; יש שמועות שהם נוגעים דרך החפירות ביסודות של הכותל, ואפילו לשים אצבע בין האבנים של הכותל יש שאלה באבני נזר שיהיה אסור מטעם ביאת במקצת, היות שאנחנו היום זבים, עיין שם ביו"ד ודבריו ארוכים. ואפילו נניח שלגמרי לא מתעסקים כעת לצד כותל מערבי, אבל היות שהם מעונינים בחפירות של מקומות היסטוריים ואין עליהם עול תורה ומצוות כמה אנו בטוחים שהם לא יחפרו שם חפירות ארכיאולוגיות?

ובכדי להקדים רפואה למכה כדאי לברר קודם את מקורות ההלכה בענין נגיעה במקומות המקודשים לנו, ומה ההלכה בזה.

ומה שאתה שואל שאלה שניה, מה שייך איסור נתיצה ואיבוד בחפירות ארכיאולוגיות שהרי הם חופרים ומסלקים רק הליכלוך והשיריים מחורבות קודמים שמכסים את המקדש והרצפה, ושומרים על כל אבן שמוצאים?

הרי בלתי אפשרי שע"י החפירות לא יגעו בעצם הרצפת המקדש המקודש, והיות שכוונתם לא לצורך בנין, אלא כוונות אחרות (כוונות מדעיות) זה נקרא דרך השחתה ואסור, לפי הרמב"ם שרק דרך השחתה אסור. ואולי יש לומר כיון שיש כאן צורך לעם ישראל להראות את הבעלות של עמנו על הארץ ועל המקומות הקדושים ולהראות לעמים ולעולם כולו את שייכותנו למקום הזה, אין זו דרך השחתה, וזה צ"ע; ועל זה הערתי במאמרי, דוק ותשכח.

על מלחמות ישראל

מאז תקומת מדינת ישראל, עברנו כמה מלחמות עם הערבים. מלחמות אלו היו מלחמות מצוה שהרי היו לעצם קיומנו. וזה כמבואר ברמב"ם (פרק ה מהלכות מלכים הל' א): ואי זו היא מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה עמים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עלינו וכו'. ועיין גם במס' סוטה מ"ד, כ'. ובמלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מתופתה (משנה סוטה מד, והרמב"ם פרק ז, מהל' מלכים הל' ד). וכך במלחמת מצוה אינו